

GERONTOLOŠKO IZRAZJE

STARANJE IN KULTURA

angleško: *ageing and culture*

Med številnimi opredelitvami kulture se bomo oprli na antropološko, da je kultura vse, kar ustvarja človekov duh, to je njegova svobodna zavest, in sicer v samem sebi, v sožitju z ljudmi in v naravi; to definicijo je uporabljal tudi Anton Trstenjak. Kultura je torej človeška dodana vrednost naravni danosti. To je tudi pomen besede, ki je latinskega izvora (*colere*) in pomeni obdelovati zemljo, da rodi pridelek. Danes v strokovni in vsakdanji rabi ta udomačena tujka povsem prevladuje nad prevodom **omika**, ki je knjižno vpeljan slovenski prevod.

Kultura zajema celoten spekter človeškega doživljanja in ravnanja, kaže pa se zlasti na naslednjih področjih.

1. Umetnost – doživljanje in izražanje lepega in skladnega *z govorno in pisano besedo, v glasbeni obliki s petjem in igranjem, v plesu z gibanjem telesa, likovno v sliki, kipu in drugih upodobitvah, arhitekturno v urejanju bivalnega in javnega prostora itd.* Ta del kulture tvorijo vse umetnosti, ki so jih stari Grki razvrščali po sedmih muzah, v zgodovini pa se izražajo na vedno nove načine v skladu z razvojnimi možnostmi tehnologije, danes npr. filmsko in elektronsko. Umetniško izražanje temelji na človeškem čutu za lepo in skladno, moderna umetnost pa pogosto zavestno izraža neskladno v življenju in sožitju, pri čemer teoretično izhaja iz pojma estetskega, iz

čiste spontanosti ali iz kakega drugega izhodišča. Umetnost plemeniti vsakdanje življenje posameznika in skupnosti, zlasti pa je nepogrešljiva sestavina praznovanja.

2. Znanost – razumevanje zakonitosti v delovanju narave, človeka in v medčloveškem sožitju, ki jih ljudje spoznavamo s svojimi razumskimi in drugimi zmožnostmi ter s pomočjo tehničnih orodij. Človeška zmožnost, ki omogoča znanstveni razvoj, je osebna učljivost, da znanje sprejemamo drug od drugega, tako da vsak človeški rod v otroštvu in mladosti osvoji vse glavno znanje prejšnjih generacij in sam doda svoj prispevek. Današnje izobraževanje in vzgoja usmerjata ljudi predvsem v osvajanje in razvijanje znanja za tista področja življenja in sožitja, ki pomagajo **imeti** (E. Fromm) vse potrebno za telesno in materialno blaginjo ter prijetno duševno počutje, medtem ko je zaostalo razvijanje sebe kot človeka v smiselnem sožitju z drugimi ljudmi, naravo in tem, kar presega človeka – to je področje **biti človek** z vsemi drugimi in vsem drugim. Tudi v preteklosti je bilo osvajanje znanj o zakonitostih narave in družbe ter izumljanje orodij in pripomočkov za uspešnejše delo pomemben del kulture in odločilno gibalno razvoja, zadnja stoletja pa je znanost prevladujoča panoga kulture, ki v vzgoji in izobraževanju včasih celo invazivno duši vsa druga področja kulture.

3. Sožitje in sodelovanje. Preživetveni del kulture sta razvoj zmožnosti za lepše sožitje v družini, v drugih skupinah, v širših skupnostih in v družbi ter razvoj

zmožnosti za boljše sodelovanje pri poklicnem in drugem delu. Sem sodi **olika**, to je obvladovanje in razvijanje veščin za smiselno vedenje in obnašanje v različnih situacijah. Po prehodu v 21. stoletje se naglo večja zavest o tem, da je za sožitje in sodelovanje odločilna **pogovorna kultura**. Temu sledi hitro razvijanje spoznanj o **komuniciranju (občevanju)**: besednem, nebesednem s svojim vedenjem in komuniciranje z dejanji. Z nekoliko zaostanka za spoznanji o tem se danes razvijajo tudi učinkovite veščine: za delovno in poslovno komuniciranje hitreje, medtem ko za današnje razmere primerne veščine za osebno komuniciranje v družini in med drugimi bližnjimi ter zavestno učenje tega šele nastajajo. Posebej naglo se razvija tudi **ekološka zavest** o varovanju narave in sožitju z njo, ki postaja bistveni del kulture dela in preživetja. Vso zgodovino je bilo pereče vprašanje človekovega preživetja, zlasti zagotavljanje hrane, toplega bivališča in obleke ter varnosti, kar je usmerjalo kulturo dela in bojevanja pogosto bolj v smer uničevanje kakor v razvoj; suženjsko izkoriščanje ljudi kot delovnih strojev v zgodovini kultur, zlasti pa holokavsti diktatur, onesnaževanje narave in izčrpavanje naravnih virov v zadnjem stoletju so alarm za preživetveno nevaren odmik od »kulturnosti«.

4. Duhovnost, etičnost in verovanje – kultura srca. Poleg temeljnega dejstva, da vsa kultura izhaja iz človekovih duhovnih zmožnosti, se v zgodovini človeštva krepijo tri veje kulture, ki temeljijo na zavedanju, da je človekova zavest omejena, ter na spoštovanju vsega, kar jo presega. To spoštovanje se razvija v človekovem notranjem dialogu s svojimi mejami, ki jih ne more

prestopiti – to vejo imenujemo duhovnost, v dialogu z mejami, ki jih ne sme prestopati – to vejo imenujemo etičnost, ter v dialogu s skrivnostjo, ki absolutno presega meje človeku dosegljivega in dojemljivega, to je s temeljem in smislom celotne stvarnosti, življenja, razvoja in človekove osebne zavesti – to vejo imenujemo verovanje.

Kultura temelji na človekovi svobodi, s katero dojemamo razliko med dobrim in slabim, smiselnim in nesmiselnim, **ustvarjalnim in razdiralnim**. Zato se kultura skozi vso zgodovino človeštva razvija spiralno v nihanju med smiselnim ustvarjanjem razvoja in nesmiselnim uničevanjem ali razdiralnostjo.

V sodobni družbi je osnovno tudi razlikovanje med **profesionalno** ali poklicno kulturo, ki jo opravljajo službeno ljudje, ki so se za to izšolali, in **ljudsko** kulturo, ki jo gojijo ljudje ljubiteljsko v svojem prostem času in večinoma prostovoljsko; do neke mere lahko opazujemo ti dve komplementarni veji kulture tudi v njenem preteklem razvoju.

Z vidika človekovega staranja sta pomembni vprašanji:

1. kolikšen je pomen kulture za kakovostno staranje – to je **staranje s kulturo**;
2. kako naj človek zavestno usmerja svoje staranje, da bo smiselno – to je **kultura staranja**.

Staranje s kulturo. Raziskovalne analize kažejo, da je ena od specifičnih človeških potreb, ki se od sredine življenja naprej stopnjuje, prenašanje svojih znanj in izkušenj na druge ljudi, zlasti na mlajše. Ta potreba in njej odgovarjajoča zmožnost za učenje iz spoznanj in izkušenj drugih je vzrok za nagel razvoj posameznika in človeške vrste v primerjavi z ostalim živim svetom. Pristno

in prepričljivo prenašanje znanj in izkušenj pa se ne dogaja toliko s poučevanjem po metodi intelektualnega učenja, ampak predvsem v osebnem človeškem odnosu ob praktični uporabi znanj in izkušenj; ta način razvijamo v obliki metode skupinskega socialnega učenja, pri katerem velja geslo, da so *vsi učitelji in vsi učenci, razlike pa jih bogatijo*.

Vsak človek je bolj nadarjen za določeno kulturno panogo ali usmerjen vanjo; v njej si je v prvi polovici življenja nabral veliko znanja in izkušenj. Po upokojitvi je ena od najbolj osrečujočih oblik dejavnega (aktivnega) staranja, če se ljubiteljsko posveča tej panogi skupaj z drugimi, ki jih zanima isto kulturno delovanje, še zlasti, če s tem vidno bogatijo svojo krajevno ali druge skupnosti.

Prav tako ima vsakdo v tretjem življenjskem obdobju nekatere panoge kulture pri srcu kot neizpolnjene želje, ki mu bodisi ostajajo iz mladosti ali so ga navdušile v srednjih letih, pa zanje ni imel časa. Po upokojitvi je priložnost, da se zavestno odloči zanje in poišče primerno družbo ljudi, ki z veseljem iščejo lepoto v tej panogi kulture.

V obeh primerih se možnosti za osebni razvoj še povečajo, če v ljubiteljski kulturni skupini sodelujejo ljudje poleg upokojenecv tudi ljudje iz mlajših dveh generacij. Seveda govorimo v obeh primerih o kulturi v najširšem pomenu besede, to je o vseh njenih vejah, ki so bile navedene zgoraj.

Staranje s kulturo je skupaj z gibanjem, zdravim prehranjevanjem in zavestnim oblikovanjem lepega vsakdanjega sožitja glavni vir za človekov telesno, duševno, duhovno in socialno zdrav in smiseln razvoj v starosti.

Kultura staranja. V današnjem razvitem svetu je množično razširjena socialna patologija staromrzništva (ageism): stari ljudje so družbeno marginalizirani, sami pa težko sprejemajo svojo starost in stališče, da je to obdobje njihovega življenja enako smiselno, kakor sta bili mladost in srednja leta poklicnega in družinskega življenja. Danes ljudje težko uvidijo pristne možnosti za svoj smiselni razvoj v starosti.

Psihosocialne posledice te patologije so stopnjujoča se osamljenost starejših, njihova zagrenjenost, pretirano kritična zahtevnost do drugih, negotovost, strah in depresivnost; nadaljnja posledica so njihove težave v medgeneracijskem sožitju in nemoč pri prenašanju nosilnih človeških vrednot iz roda v rod. Te množične simptome lahko združimo v pojem nerazvita kultura staranja.

V gerontogiji je danes komaj katera naloga bolj pereča, kakor razvijanje kulture staranja, ki bo odgovarjala današnjim življenjskim razmeram in demografskemu stanju. Ena od odločilnih družbenih značilnosti 21. stoletja bo prevladujoč delež starih ljudi, ki so sorazmerno zdravi in samostojni, pa tudi visok delež ljudi, ki so ob starostnem pešanju odvisni od pomoči drugih – za te je neizbežna sestavina kulture staranja tudi trden antropološki odgovor na vprašanje o smislu odvisnosti.

J. Ramovš

STARANJE IN VEROVANJE

angleško: *ageing and belief (religiosity)*

Verovanje je redna sestavina človeških kultur od njihovih najzgodnejših začetkov, ki so nam znani, do danes. Za eno od bistvenih sestavin verovanja se uporablja isti